

PÁRI ANDRÁS

Kuláksorsok Kenderesen¹

Bevezetés - Témaválasztás és a kutatás leírása

„A 20. század közepén a magyar felnőtt lakosság közel fele a mezőgazdaságban dolgozott, mint földdel rendelkező paraszt vagy bérmunkás vagy mint azok családjának tagja, míg 2001-ben a mezőgazdaságban teljes munkaidőben foglalkoztatottak aránya az alkalmazásban állók teljes létszámának mindössze 7,2 százaléka volt.” (Kovách 2003) Ehhez kapcsolódóan merült föl bennem, hogy a mezőgazdasághoz fűződő és a társadalomtörténetet is érintő kutatást szeretnék végezni. Az emberek többségét közel két generációval ezelőtt Magyarországon a mezőgazdaság foglalkoztatta és így feltételezem, hogy Kenderesét is. Mi történt a magyar társadalommal 50 év alatt és milyen változások figyelhetők meg Kenderes életében. A paraszti elit (Rákosi rendszerben: kulákság) kérdéseit vizsgáltam. Egy kuláklista alapján indult el a kutatásom, melyet az 1970-es években egy általános iskolás diák, nyári munka során a tanácsolóján történt hivatali papírok selejtezésekor talált. Mivel „jó tanuló” volt nyári munkára mehetett az iskola szervezésében, és egy alkalommal észrevette ezt a „Szigorúan titkos!” feliratú gépelt lapot, melyet egyébként ki kellett volna selejtezni, és hazavitte, mert otthon hallott arról, hogy az édesapja is kulák volt.

A dolgozat végén megkísérek választ adni arra, hogy miért történtek ezek a változások és egyfajta összehasonlítás révén mik a különbségek - egyáltalán vannak-e ilyenek - a kulák és a mai egyéni családi vállalkozó, mint a két generációt megelőző kulák leszármazói között. Az érdekelt, hogy a korabeli mezőgazdasági elit (a kulák), mennyire tudta átörökíteni a kulturális és anyagi tőkéjét, mennyire volt szerepe a nevelésnek a „kulák” rétegben és mennyire szabályozták azt külső hatások. Hipotézisem szerint a kenderesi kulákok életmódját, kultúráját, gondolkodását, világképét meghatározta a vallás is – Kenderesre a XVI. századtól kezdődően települtek be reformátusok, főleg a Felvidékről, melynek fontos szerepe lesz a vezető szerepek betöltésében.

Kutatásomat élettörténetek (mélyinterjúk), a kenderesi várossá nyilvánítás pályázatának munkái és a kulákokról szóló szakirodalom felhasználásával készítettem. Elsősorban mélyinterjúk segítségével vizsgáltam meg, hogy a térszerkesztés 1949-től kezdve annak átalakulásával napjainkig mennyire illeszthetők be a Magyarországon lezajlott

¹ A dolgozat és a kapcsolódó mélyinterjúk 2004. augusztus 23-28. között készültek a PPKE BTK Szociológia szakon szervezett falukutató tábor keretében.

folyamatokba, átalakulásokba és milyen sajátosságai figyelhetők meg Kenderesen. Emellett a kulákok és a mai családi vállalkozók közötti összefüggéseket kerestem. Mélyinterjúkat elsősorban azokkal készítettem, akik érintettek, vagyis kulákok voltak és azokkal a családi vállalkozókkal, akik kulákok leszármazottai voltak vagy valamilyen rokoni viszonyban álltak velük. Továbbá megkerestem azokat a leszármazottakat is, akik ha ma már nem jelennek meg a családi vállalkozók között, de kulák ősökkel rendelkeznek, és közvetve kapcsolódnak még a földműveléshez. Egyetlen olyan embert sikerült találnom, aki kulák volt – egy 76 éves férfit, de ő az 1953-as kuláklistán már nem szerepelt. Rajta kívül 7 kulák leszármazottal – a listán 26 kulák szerepel - és egy kuláklistán szereplő kulák feleségével sikerült mélyinterjút készítenem. Azokat a kulákokat és leszármazóikat kutattam, akik az 1953-as lista után Kenderesen maradtak. A lista alapján így összesen 52 főt írtak össze, melynek a fele elköltözött a településről. Az ottmaradtak leszármazottai közül is elszármaztak az elmúlt évtizedekben így a földhöz még kapcsolódó Kenderesen maradt kulákok és leszármazottaik álltak kutatásom középpontjában. Ez valójában egy szűk csoportot érintett. Fontos szempontom volt a helyben lakás, tehát a lakóhelyhez kötött folytonosság megfigyelése is. Így a kuláklistán szereplő, de Kenderesről elköltözött még másik két kulákról van tudomásom: közeli városban lakó unoka, aki még ma is foglalkozik földdel és egy kulák fiáról, akinek földje van, de már nem ő műveli. Viszont ők nem laknak Kenderesen.

Történelmi-politikai háttér és a kulákok

A kulák szó jelentése és tartalma

A kulák orosz eredetű jövevényszó. Jelentése ököl, ill. nagygazda, zsugori. Azt a gazdagparasztságot jelenti, amely Kelet-Európában legjobban megközelítette a mezőgazdasági tőkés típusát. Magyarországon a Rákosi-rendszerben a 25 kataszteri holdnál kiterjedtebb földtulajdonnal rendelkező parasztokat minősítették kuláknak, sőt azokat a kisebb birtokosokat is, akik bolttal, malommal, gépjárművel stb. rendelkeztek. A kuláknak bélyegzettek körébe sokszor középparasztok is bekerültek Magyarországon, éppúgy, mint a 30-as években a Szovjetunióban. A Szovjetunióban az 1920-as évek végén kezdődött erőszakos és kényszerű szövetkezetesítést durva kampány kísérte a gazdag paraszttal - a kulákokkal - szemben, akik általában nem akartak belépni a kolhozokba. A kulák meghatározás - ami eredetileg módosabb vagy gazdag parasztot jelentett - egyre szélesedő fogalomkörébe a csak töredékföldekkel rendelkező, de ahhoz ragaszkodó parasztok is bekerültek. Magyarországon a kollektivizálási kampány 1948-as kezdete után ugyancsak előtérbe került a kulákok elleni harc, amely azt hirdette, hogy a kulák a kapitalista rendszer csökevénye, aki jelentős magántulajdona miatt eleve ellenséges az új társadalmi berendezkedéssel szemben. Csakúgy, mint a Szovjetunióban, a kulák fogalma Magyarországon is teljesen parttalanná vált.

A kulákok 1945 előtt a falusi közép és gazdagparaszi rétegek tagjaié voltak, akiket nagy autonómia és vállalkozásszerű gazdálkodás jellemezett. A gazdálkodó család tagjai együtt dolgoztak, összetartottak és a mesterségbeli tudás apáról fiúra szállt (Kávási, 1991). A birtokon nem osztoztak, a gazdaságot együtt művelték, egy tulajdonban tartották a családfő haláláig.² A második világháborút követően a kulákok társadalmi megbecsülése változott, mert a háború utáni változásokkal nem tudtak azonosulni – eltért a tulajdonhoz és hatalomhoz való viszonyuk. A falu életében korábban virilisták között számon tartottak – 1945 után – folyamatosan kiszorultak a helyi önkormányzatokból. Az 1945. március 17-én kihirdetett 600/1945. számú rendeletet (földreform) követően földtulajdonuk részben veszélybe került.

Az 1945-ös földreform lényegében nem nyírbálta meg a később "osztályellenségként" kategorizált kulákságot. Fokozatosan erősödő gazdasági korlátozások tették azután számukra nehezzé üzemük rentábilis fenntartását. Végül az 1949-től felgyorsuló kollektivizálás idején nem léphettek be a mezőgazdasági termelősövetkezetekbe, földjeiket elvesztve így zömük a bányászatban és az építőiparban helyezkedett el.

Földkérdés és a földreform

Miért volt fontos a földkérdés? A két világháború között sok társadalmi konfliktus a földkérdés megoldatlanságában gyökerezett. A föld megművelése a paraszti társadalomhoz kapcsolódott és a választójog kiterjesztésével a szavazati joghoz jutott parasztok fontos bázist képeztek a választásokkor. A társadalom ezen rétegének a megnyerése tehát óriási tartalékokat biztosított 1945-öt követően a politikai pártoknak. (Ezt ismerte fel a kommunista párt.) A társadalom rétegei közötti arányokat vizsgálva megfigyelhetjük, hogy a paraszti rétegbe tartoztak a legtöbben. Viszont differenciált volt a parasztság összetétele. Így ha a választásokon valamely párt a parasztságra támaszkodva nyerte volna meg a választásokat, az nem jelentett teljes támogatottságot a parasztság részéről.

A földtulajdonviszonyok átalakítása, a nagybirtok felosztása és a földnélküliek földhöz juttatása volt valamennyi párt célja 1945-öt követően. A pártok közötti megállapodások szerint a 200 kataszteri holdnál kisebb területen (mezőgazdasági termeléssel) élethivatásszerűen foglalkozó gazdák mentesültek a kisajátítástól. Tehát az egyházi birtokok és nagybirtokok kerültek felosztásra. A reform végrehajtása sodró

² A római jogban is megfigyelhető ez a tulajdonlasi forma. Itt ugyanis a pater familias, mint önjogú személy rendelkezett hatalma alatt álló személyek közösségével és így a vagyonnal is. A római család eredetileg sajátos vagyoni közösséget jelentett, így már a pater familias életében a családtagok, mint tulajdonostársak vettek részt a familia pecuniaque vagyis a családi vagyonban, házközösségben. (Földi-Hamza, 1996) Kenderesen is jellemző, hogy a kuláklisák készítésekor sok esetben azért kerültek fel egyes emberek a listákra, mert a föld egy tulajdonban volt. Voltak olyanok, akik lekerültek vagy fel sem kerültek a listára, mivel a családi földeket megosztották. - A római magánjog intézményei viszont a szovjet jogtól igen távol estek stb. (Az ókori Róma társadalma még a királyság korában a földművelésen alapulva alakította ki organikusan a maga vagyoni viszonyok szerinti hierarchikus szerkezetét, ugyanígy a középkor paraszti társadalmi és a magyar parasztság is. Amennyiben különbséget lehet tenni, úgy jellemző erre a decentralizmus, míg 1945-öt követően a fejlődés mechanikus és irányított lett, a centralizációt előtérbe helyezve.)

lendületű volt. A rendeletet számos helyen félreértelmezték, így sok esetben előfordultak a jogtalan földfoglalások (pl.: alföldi nagygazdák, Viharsarok földművesei, dunántúli svábok esete) (Kávási, 1991).

A reform során az ország területének 35%-át vagyis mintegy 16 millió kat. hold területet vették igénybe. Társadalmi vonatkozásokat tekintve a korábbi birtokmegoszlás aránytalanságai enyhültek, és a szociális feszültségek is mérséklődtek. A földnélküliek és a gazdagparasztok aránya csökkent, míg a törpe- és középbirtokosoké nőtt az 1941-es adatokhoz képest (Valuch, 2002). A földtulajdon a XX. század közepén élt magyar parasztságnak presztízst és rangot jelentett, arról nem is beszélve, hogy a létbiztonságának alapja is a földtől függött.

Kulákok kategóriái 1948 és 1953 között

1948. június. 12-én megalakul az MDP, ezzel megteremtődik az egypártrendszer alapfeltétele. Már egy hónappal később Rákosi arról beszél, hogy a kulákokat el kell szigetelni és politikai illetve gazdasági befolyásukat szűkíteni kell. Tehát a mezőgazdasági szakemberek helyett politikailag megbízható munkáskáderek kellettek. A kulákra kezdetben gazdasági (aki kizsákmányoló és birtokos), majd politikai (a dolgozó nép ellensége) meghatározást adtak. Virágh Ferenc szerint a vagyoni vagy gazdasági alapon meghatározott kulákok közül, ha listáztak, akkor könnyebben lekerülhettek, mint a politikai okokból listára kerültek. Virágh továbbá arról beszél, hogy a kulák réteget kollektíve kapcsolták ki a társadalomból a zsidósághoz hasonlóan (Virágh, 1993).³

1949-ben népszámlálás céljából foglalkozásstatisztikai adatgyűjtést végeztek, vagyis összeírták az első kuláklistát. Kuláknak számított az a földműves, akinek 25 holdnál nagyobb birtoka van és az a földműves is, akinek 25 holdnál kisebb birtoka van, de a gazdaságában van kert, szőlő és gyümölcsös – itt a gyümölcsösre vagy szőlőültetvényre az ötszörös szorzó vonatkozott. Másik két meghatározás nem kapcsolódik szorosan a hivatásszerűen földet művelőkhöz. Az egyikbe azok tartoznak, akik egyéb foglalkozásúak, de 25 holdnál nagyobb birtokuk van. A másik pedig a 350 aranykorona értéket meghaladó magántulajdonosok. Ilyen volt a kereskedő és a malmos. Területnagyság szerinti népszámlálásból az derül ki, hogy

1. kisparaszt (0-8 holdas birtokos és tulajdonos) 630401 fő
2. középparaszt (8-25 holdas gazda és tulajdonos) 401417 fő
3. kulák (25 holdnál nagyobb birtokos) 61922 fő volt 1949-ben.

A kulákok számára vonatkozóan három statisztika készült. A népszámlálás még más forrásból 9200 főt sorol a kulákok közé így 71000 főre nőtt a számuk az 1949-ben

³ Virágh meglátása ebben a formában teljesen nem érvényesülhet, mert a kulák réteg szétbomlasztása időben tovább tartott, mint a zsidóság "kikapcsolása" a társadalomból és nem állíthatjuk azt, hogy kollektíve kikapcsolták, mert anyagi tőkéjüket átalakították más tőketípusokba vagy a rendszerváltás után visszaigényelték azt, bár ez utóbbi a zsidóság esetében is megfigyelhető. A rokoni kapcsolatokban, térbeli elhelyezkedésükben és lélekszámuk alapján is szignifikáns különbségek vannak a két csoport között. Az ellenük irányuló politikai megnyilvánulásokat figyelembe véve lehet csak párhuzamot vonni a zsidóság és kulákság között.

készült népszámlálás szerint. A BM nyilvántartása szerint 65500, mely a listázott kulákok számát jelenti. A kulák elszámoltatás alkalmával a gazdajstrom 53618 kulákot tartott nyilván – ez a gazdaságok számára vonatkozik (Kávási, 1991). 1949-53 között a gazdajstrom szerinti kulákgazdaságok száma:

1949 53618 (országosan)

1950 53713 (országosan)

1951 57227 (Budapest nélkül)

1952 47889 (1952 végére 71603 - politikai kulákok és az 1948 előtti birtokosok is)

1953 38090 (országosan).

Birtoknagyság szerinti felosztás:

1. Szegényparasztság:

a. mezőgazdasági proletárok, bérmunkások (a népesség 4,8%-a)

b. mezőgazdasági félproletárok és a részben saját tulajdonú 1-2 holdas gazdák (1,6%)

c. kisparaszt, saját 1-10 holdját vagy bérelt földet művel és nincs fölöslege (20%)

2. Középparasztság: saját földön termeltek és van fölöslegük; 10-25 hold (10,2%)

3. Kulák: saját földjét művelő nagygazda; van ideiglenes vagy állandó alkalmazottja; 25 holdnál nagyobb területen gazdálkodik (1,5%)

A mezőgazdaság szocialista átalakításához a hatalom a szegényparasztságon belüli első két kategóriát tartotta szövetségesének. Ide tartoztak még a lakosságcsere egyezmény keretében földhöz juttatott úgazdák és a földosztáskor nagyobb tulajdont szerzett gazdák. A szegényparasztság és a középparasztság alkotta a dolgozó parasztságot. A középparasztság megítélése a kommunista párton belül megoszlott, mivel szakértelmükre szükségük volt, de tulajdonuk miatt a szocialista eszme és társadalom ellenségének számítottak. A középparasztság megnyerése fontos volt a hatalomnak és a szegényebb középparaszttal könnyebb volt elhitetni, hogy a szövetkezeti termeléssel a kulákok hatalmát meg lehet törni. A kulák a kisgazdapárt támasza, tehát ezek szerint az ellenség volt. 1950-51 között újabb kategóriákba sorolták a kulákokat:

1. földkulák (bérlő, földműves)

2. ipari kulák (malmos, kocsmáros, vállalkozó)

3. kupec kulák (malmos és a 350 aranykoronánál nagyobb értéket birtokló tulajdonos)

4. politikai kulák (pap, volt csendőr, bankigazgató).

Kávási Klára szerint 1952-re a kulák fogalom teljes mértékben politikai tartalmat kapott. Már nem a föld és a jövedelem számított, mert ide sorolták az 1948 előtt 25 holdnál nagyobb birtokosokat és az 1949-ben mezőgazdasági járulékot fizetőket is. Az alkalmazottakat tartók – függetlenül a földtől – kizsákmányolók voltak, ha csak egy vagy két hétig is volt alkalmazottjuk, tehát ők is kulákok lettek. A listákat 1953 közepén zárták le. Valószínűleg Kenderesen is több lista készülhetett. Kutatásom a legutolsót, az 1953-as listát veszi alapul.

Kulákellenes politika kezdetei

Rákosi 1948. augusztus 20-án elhangzott kecskeméti beszédét tekinti Kávási Klára a kulákság ellen irányuló politika megindulásának, melyet Valuch Tibor is fontosnak tart. Viszont szerinte az 1949. május 15-én megtartott választások során lett a hatalom kizárólagos birtokosa a kommunista párt, (1949. évi XX. tc.) ami lehetővé tette számára, hogy formálisan rögzítsék az állampolgári jogokat, de gyakorlatilag ezek csak papíron léteztek (Závada, 1984). A kulákok elleni politika ezzel nyert jogilag is biztosítást. Závada Pál szerint pedig a magyar politikában a parasztsággal való szövetséget illetően idézett elő szakadást Rákosi.

Rákosi kecskeméti beszédében a szövetkezetekre vonatkozó érdeklődést illetően csúsztatások vannak és azzal kapcsolatban is csúsztatások vannak, hogy a kulák befukarkodik a szövetkezetbe. Valójában a termelősövetkezetek deficitesek voltak, és a falvakban a szegényparasztságnak nem volt lehetősége a földműves szövetkezeten kívül más szövetkezetbe belépni. Az 1948-ban meglévő szövetkezeteknek több mint a felét a második világháború előtt alapították. Tagjaik több mint háromnegyede szintén még a háború előtt regisztrált tag volt. Tehát a szövetkezetek alapítói között kulákok szerepeltek. Anyagi érdekeltségük, hozzájárulásuk révén tudták fenntartani a szövetkezeteket, hogy hatékonyan működjenek. A termelősövetkezetek létrehozásának gondolata nem volt népszerű a paraszti társadalom legnagyobb részében (Valuch, 2002). Viszont 1949-től kezdve különböző korlátozásokkal akadályozták azokat a kulákokat, akik esetleg be kívántak lépni a termelősövetkezetbe.

Korlátozó intézkedések Kávási szerint

Adózás: 1948-tól általános jövedelemadó terhelte a 15 holdnál nagyobb földdel rendelkező kulákokat. Két formája volt. A természetbeni (mezőgazdasági fejlesztési járulék) vagy kulákadó és a pénzbeli (házadó, vagyonadó stb.) 1949-ben mentesítik a 25 holdnál kisebb földdel rendelkező kulákokat. Ennek hátterében a közelgő választások álltak. 1951-ben volt a pénzbeli teher a legnagyobb mértékű. Egy interjúalanyom elmondta, hogy saját terményeikből kellett lopniuk ahhoz, hogy a következő évre legyen vetőmagjuk.

Beszolgáltatás: Állami készletbegyűjtést jelentett elvonási célzattal. 1948-tól zsírbeszedési, 1949-től sertésátadási, majd 1950-51-től szénabeadási, baromfi, tojás, tej és külön sertés és borbeadási kötelezettség terhelte a kulákokat. 1952-53-ra már akkora lett a besolgáltatás mértéke, hogy a kulákok például búza besolgáltatáskor 73%-ot teljesítettek a tervezett 100% helyett. Felvetődik az a kérdés, hogy mi lett a sok besolgáltató termékkel? Hogyan osztotta vissza az állam a mezőgazdaságtól elvont termékeket? Egyáltalán vissza kellett osztani, ha korlátozó intézkedésekről beszélünk? Erre nem került sor, mivel a mezőgazdaságtól elvont termékeket máshol hasznosították.

Munkaeszközök állami tulajdonba vétele: A háborút követően az államnak nem volt fedezete a gazdasági beruházásokra ezért a gazdákra hárítottak nem egyszer olyat, hogy a saját gépével kellett másnak dolgoznia (ellenszolgáltatás nélkül). „... elbajtották innen a kulákokat robotra – így mondták abban az időben. A kisemberek nem tudtak elvetni össze. És akkor innen elbajtották a kulákokat Abádszalókra vetni az embereknek, hogy azoknak is el legyen vetve. Ez csak egy olyan magyarul kitolás volt, hogy itt össze kellett szedni a dolgainkat kocsival, két lóval és utána kötni a vetőgépet és utána elmentek 30 km-re, hogy egy hétig ott legyenek.”⁴ (Egy idős nő elmondta, hogy az ötvenes évek elején, egy alkalommal még a faliorájukat is elvitték adó címén. Az asszony könyörgött, hogy legalább az órát ne vigyék el, mivel nem tudja, hogy mikor kell szoptatnia a kisfiát. Erre azt válaszolták, hogy kérjen kölcsön a szomszédból.)

Szabad földhasználati jogtól megfosztás: 1948-at követően az adásvételt korlátozták (állami ellenőrzés alá vonták). Ez a korlátozó intézkedés többek között a magántulajdon súlyos megsértését eredményezte. A mezőgazdasági kismagántulajdonnal rendelkezők körének létrehozása a jog eszközeivel már 1848-ban megindult. A területgyarapodás megszűnik és egy másik fontos célt is megvalósít a Kommunista Párt: beszolgáltatás alól nem mentesülnek a gazdák, mivel nem tudják földjüket eladni. A kulákokat így a föld beadására kényszerítették (”felajánlott föld” 1950-51). A föld beadása után Kenderesről is sokan elköltöztek városokba vagy elmentek az iparba dolgozni. (Egy idős interjúalanyom elmesélte, hogy egy középkorú férfi - 20 hold földje volt, amit elvettek tőle és – elköltözött Kenderesről és egy gyárban talált munkát. Ezzel a férfival kapcsolatban úgy emlékezett vissza az interjúalanyom, hogy egyszer a tanácsházára küldtek egy levelet - nem sokkal azután, hogy elköltözött - melyben ennek a férfinak a munkáját dicsérték és azt írták, hogy „még száz ilyen kulákot igazán küldhetnének.”)

Tagosítás: A szövetkezetek szervezését az 1947. XI. törvény tette lehetővé, mely ekkor még egy nyugat-európai gazdasági tömörüléshez hasonló szervezeti forma volt. Majd egy 1948 végén kiadott kormányrendelettel kezdve gyorsult fel a szövetkezetesítés. Központilag megállapított tervszámok alapján próbáltak teljesíteni, ami a valóságtól való elrugaszkodás következtében ésszerűtlen volt. A tagosítással az volt a cél, hogy a szétaprózódott parcellákat egyesítsék. A határt és a földeket így újra fel kellett osztani, aminek következtében a termelés visszaesett. A tagosítás kérdése a privatizáció, a rendszerváltás alkalmával is előkerült és számos kérdést vetett fel.

Bérmunka korlátozása: Lényege, hogy a nagygazdák nem alkalmazhattak idegen munkaerőt. Ez már magában sértette a tulajdonhoz való jogot, és számos gazdasági vonatkozása is lett. Kenderesen nem volt jellemző az, hogy a kulákok cselédeket foglalkoztattak volna. Inkább jellemző volt az, hogy családon belül segítettek egymásnak az emberek. Aratás és más nagyobb munkák alkalmával napszamosokat fogadtak, akiket napi bérrel fogadtak fel. Kenderesen nem voltak több száz holdas nagykulákok.

Termeltetési kényszer: Az élelmiszerellátás nagy részét az egyéni gazdák adták. A tervlembontásos rendszerben rendelettel kényszerítik a termelést az adott cél elérésére. A termeltetési kényszer mögött politikai szándék húzódott meg.

⁴ Interjú Kovács Ferencével, készítette Pári András 2004.08.25.-én.

Kulákok Kenderesen a Rákosi rendszerben

A kulákok helyzete már a második világháborút követően megváltozott, és 1953-tól (Kenderes esetében), mint a rendszer ellenségei, nem őrizhették meg pozícióikat. Így számos lehetőség mellett két kézenfekvő és elterjedt lehetőség állt előttük: ellenállás, vagyis kiállnak a saját érdekük mellett bármi is történjen vagy az alkalmazkodás lehetősége, mely kényelmes és alávetett helyzetet teremtett volna a családi hagyományokkal vagy gyenge identitással rendelkező kulák számára. Az utóbbi nagyon ritkán fordult elő. A kulák leszármazottakkal készült interjúkból egyértelműen az derült ki, hogy kivétel nélkül mindegyik család, ha még nem költözött el a faluból, akkor 1959-ben léptek be a Tsz-be.

A kulákok többsége erős identitással és mind kulturális, anyagi és kapcsolati tőkével rendelkezett ahhoz, hogy érdekeit egyértelműen kinyilvánítsa az egyre erőszakosabb politikai rendszer ellen. Nem egyszer előfordult, hogy az ötvenes évek közepétől városi vagy megyei/járási bíróságok elé idézett kulákot a "földijeit" segítették.

- (...) Amikor ez a borzasztó nagy kulákküldözés volt, akkor történt egy olyan, hogy elcsalták este (az interjúalany keresztapját), hogy menjen xy-hoz és a tsz szomszédságában lakott és puskát tettek a farakás közé és másnap mentek a rendőrök meg az ávósok és megtalálták a puskát. Hát, hogyne találták volna meg, amikor ők tették oda. Őket el is vitték az ávósok, először Kunhegyesre onnan elvitték Szolnokra. De nem szólt semmit, amikor hazajött, nem merte elmondani, hogy mi történt velem, de nagyon csendes volt.

- Később sem esett arról szó, hogy mi történt velem?

- Hát nagyjából mesélt róla, de nem mondta el csak azt, hogy nagy szerencséje volt neki, mert volt egy olyan ismerősük, akinek borzasztó nagy pártember volt a fia meg a lánya is. ... addig se tárgyalás se beszéd nem volt, csak kinyitották az ajtót, hogy mehet két hét után. Jól összetörve jött haza. Ezt a Sanyi intézte el, mert tudta, hogy keresztapám nem bűnös. A Sanyi később sem nyilatkozott, de mi tudtuk, hogy az ő keze volt benne.

- Ők kulákok voltak?

- Ők egy jó nagy kommunisták voltak. Szegénycsaládok voltak. (...) Mert az tényleg igaz, azt elfelejtettem, hogy az katolikus ember volt. Saját kis házuk volt, – itt laktak a másik utcában - meg összejártak tanyázni... mondom, ennek köszönhette keresztapám, hogy élve szabadult. (...)⁵

A Rákosi rendszer pedig azokat tudta megtörni, akik tudatosan ellenálltak és vállalni merték érdekeiket. (Kenderesen ez a református kulákokra volt jellemző.) Hiszen azok nem gerjesztenek konfliktusokat, akik meghúzva magukat nem hallatják hangjukat. Így olyan csoportot, mellyel a kommunista rendszer nem konfrontálódott, azt jelentette, hogy nem tudta érdekeit képviselni vagy félt annak megtorlásától. Előfordult olyan is, hogy politikai nyomásra vagy a jobb lehetőségek reményében költöztek el kulákok a faluból.

⁵ Interjú Süveges Istvánnéval, készítette: Pári András 2004.08.26.

Az intézkedések végrehajtása és a beszolgáltatás mértéke

A végrehajtás megkezdésével mindennaposak lettek a hangulatjelentések és a padlássöprések. A beszolgáltatás előtt álló parasztcsaládok leszármazottai, arról számoltak be – és többen azok leszármazottai közül is, akik nem szerepeltek a listán, - hogy akkora volt a szegénység, hogy sajátjukból kellett lopniuk. A kulák leleplezésére a szegényparasztokat azzal ösztönözték, hogy a kulák termésének 10%-át jutalomként megkapják. A szegényparasztok sok esetben megtiszteltetésnek vették, hogy a begyűjtésben részt vehettek (Kávási, 1991).

Mi számított tehát lopásnak? A kötelező adókon túl a felesleget is begyűjtötték, ezzel elérték a paraszti társadalom fizetéseképtelenségét. A parasztok számára nem hagytak annyi vetőmagot vagy jószágot, amire támaszkodva, a következő beszolgáltatást teljesíthették volna. Ezt az intézményesített rablást a személyi hibákra vonatkoztatta a kommunista rendszer. Az 1950-es év második felétől kezdve a hivatalokban személycserék történtek, hogy a beszolgáltatás során a munkájukat nem megfelelően végzőket eltávolítsák.

A beszolgáltatás mértékét 1945-ben a bevetett földterület termése alapján határozták meg. 1946-ra már a tulajdonos birtokában levő szántóterület volt a viszonyítási alap. 1948-49- ben a földadóhoz igazították és ahhoz, hogy a tulajdonos kulák vagy dolgozó paraszt (Kávási, 1991). A beszolgáltatás mértékét tehát megszorító intézkedésekhez kötötték, melyben a politikai és ideológiai főbb irányvonalak is feltűntek. Az ésszerűtlen beszolgáltatáson Nagy Imre kormánya enyhített. 1953-ban, az új kormányprogramban szerepel az igazságtalanul kiszabott kulákbüntetések leállítása.⁶ 1953-at megelőzően a kommunista rendszer másfajta büntetéseket is alkalmazott a kulákokkal szemben. (Eperjesi Dénes elmondta, hogy Kenderesen 1952-ben sorozáskor öt kulák fiút – köztük őt is – olyan katonai szolgálatra vittek el, ahol nem adtak a kezükbe fegyvert, hanem az építkezésekre vitték vagy a nehéz fizikai munkát igénylő feladatokra osztották be őket. Egyrészt azért kerültek építkezésekre, mert a rendszer félt attól, hogy valamilyen "agitációt" szerveznek a fiatalok, másrészt pedig "hózzá voltak szokva ezek a szívós kulák gyerekek" - vagy volt, amelyik maga is kulák volt - a mindennapi kemény fizikai munkához. Ezt tudták a tiszték is, és ezért adtak nekik parancsba nehéz fizikai munkákat. Ma már csak ketten élnek közülük. Az egyik az interjúalanyom, a másik pedig egy Kenderesről Budapestre költözött férfi.)

Valuch Tibor szerint a mezőgazdasági aktív keresők száma 1955-re 1949-hez képest megközelítőleg 238 ezer fővel csökkent. A magángazdák száma pedig 1949-1953 között valamivel több, mint 400 ezer fővel csökkent majd mintegy 240 ezer fővel növekedett 1953- 1955 között. Így a 238 ezer fős csökkenésben a magángazdák 160 ezer főt tettek ki.

⁶ 1952-ben több ezer embert hurcoltak meg azért, mert elmulasztotta a beszolgáltatást. Még ebben az évben a kulákok harmada földnélküli lett, mely közel húszezer embert érintett. A mezőgazdaságból így elvont kulákok az iparban helyezkedtek el. Gyakran ez a lakóhelyük megváltoztatását is jelentette. Akik falun maradtak illetve visszatértek a kényszermunkatáborokból, azok 1959 után munkát találtak a tsz-ekben, főként az állattartó ágazatban, olykor tapasztalt középvezetőként.

A Kuláklista

1952. 2. számú törvényerejű rendelet (az utolsó kuláklista)

1952 őszén a kuláklistákat felülvizsgálták. Az 1948. január 1. előtti vagyoni állapot lett a kiindulási alap. A listán azok maradtak, akik évek óta kulákok maradtak és azok, akik a háború előtt vagyonos emberek voltak. 1952 decemberére - a listák szerint - megyénként nagy volt az eltérés a kulákok arányában.⁷ A Párt szerint azért volt ilyen nagy az eltérés, mert nem hajtották végre rendesen az összeírást. A Földművelési Minisztérium volt a felelős azért, mert nem ellenőrizte a kulákokat – mondta a Párt. Sokan elköltöztek eredeti lakhelyükről, és gazdaságukat is elhagyták. Ez leginkább a középparasztokra volt jellemző, de földnélküliek is rajta voltak a listákon. Körülbelül 22000 ember volt földnélküli (bányászok, kubikusok, segédmunkások és értelmiségiek). Még mindig bizonytalan volt tehát, hogy ki a kulák, nemcsak az előbb említettek miatt, hanem azért is, mert például középparasztok felkerültek a listákra, tanácsvezetők rokonai pedig lekerültek.

Nagy Imre idején új kulákfogalom alakult ki és Kávási Klára szerint a kulákok száma a felére csökkent. A nagygazdákra rakott terhek valamivel könnyebbé váltak. A társadalmi és politikai megítélésük azonban nem változott, sőt 1955-től kezdve rosszabbodott, mely Nagy Imre leváltásával függött össze. A kulák szó az 1956-os forradalommal tűnt el a politikai életből. A politikai megfogalmazásokból valóban eltűnt, de a társadalomban kulák jelzővel megbélyegzett embereket illetően nehezen kopott ki ez a fogalom.

A kenderesi kuláklistát 1953 áprilisában zárták le. Tehát ebből a listából nagyjából kirajzolódik a falu elit rétege a világháborút megelőzően és azt követő pár évre vonatkozóan. A listát a megyei és helyi pártbizottság közreműködésével készítették. Arra vonatkozóan, hogy Kenderesen az 1952. 2. számú rendeletet megelőzően hány lista készült, nem sikerült feljegyzéseket találnom. Valószínűleg készült lista már korábban is, de azt megsemmisítették. Feltehetően kisebb változtatásokkal azo(ko)n a listá(ko)n is az 1953-as listán szereplők többsége szerepelt, annyi változtatással, hogy a faluból elköltözők közül néhányan még a helyben lakók között szerepeltek. Nem tudok olyan esetről, hogy a listáról azért vettek volna le valakit, mert rokona belépett a pártba és ezért került volna le a listáról. A visszaemlékezésekben és interjúkban sem került elő olyan eset, melyben a kulákok – akár katolikusok, akár reformátusok – "besúgták" volna a másik kulákot. A kenderesi módosabb parasztok összajártak "tanyázni" és így olyan közvetlen és jó kapcsolatban voltak egymással, ha csak véletlenül is besúgták volna a másikat, akkor a becsületük és a szavuk hitelét veszítette volna.

A Kenderesen 1953-ban készült lista alapján 52 főt minősítettek kuláknak, akik közül 26, tehát pontosan a fele elköltözött. A legtöbben Debrecenbe (5 fő), Kunhegyesre (3 fő), Tiszabőre, Kisújszállásra és Budapestre (2 fő). A többi elköltöző a környező településekre költözött, de a listán olyan is szerepel, aki messzebbre: Sopronba illetve

⁷ BM kimutatása a kulákokra vonatkozó egyes adatokról 0046/294/1952

Szlovákiába költözött a távoli rokonokhoz. Kenderesen tehát 26 kulák maradt 1953-ban. Ma Kenderesen a listán szereplők közül senki sem él már, akik pedig még élnek, már nem laknak ott, viszont van olyan, aki 1953-at megelőzően kulák volt, de a listán nem szerepel.

1. ábra

" Szigorúan titkos!! " 16+16=32

Jegyzőkönyv.-

Készült Kenderes községi tanácsnál az 1953 évi április hó 1-én a kuláklista végleges elkészítése alkalmából.

Jelen vannak: Révész Ferenc Megyei Tanács, Korozs Mihály a Járási Pártbizottság, Nagy István a kunhegyesi Járási Tanács, Nyitrai Sándor a Községi Pártbizottság, Lengyel Imre és V.Kovács József a községi tanács részéről.

A bizottság a megyei tanács VB. 00110/1953.Tük.számú rendelete alapján tételen felülvizsgálta a kuláknévsort és annak végleges megállapítása céljából az alábbi határozatot hozta:

A bizottság: András Gábor, Bogdán Julianna, Bogdán Kálmán, id. Eperjesi Dénes, Fontos Gyula, Kovács Ferenc, id. Lukács Béláné, özv. Lukács Ambuzsné, ifj. Lévai Zsigmond, id. Lévai Zsigmond, Süveges János, Süveges Károly, Seregi András, Tapasztó Bálint, S.Tóth Aron, Süveges Gyula, Bogdán Károly, Uliczki József, D.Nagy József, Kátész János, Vona Mihály, Gyárfás András, Gyárfás József, Doszpoly Gyula és Süveges Imre ~~személyeket~~ ~~kuláknak~~ ~~minősíti.~~

A bizottság megállapítja továbbá, hogy Veres Simon Debrecen, özv. Lómen Gégné Fegyvernek, id. Süveges Gábor Debrecen, özv. Oszlár Ferencné Martonvásárhely, Erdel János Tiszapüspöki, Bánó János István Kecskemét, Bánó Imre Kecskemét, özv. Cebe Istvánné Kunhegyes, Csontos Pál Tiszabó, Havas Vilmosné Szlovákia, Miklós Eml. Sppron, Gőnczi Károly és Gőnczi Miklós Kunhegyes, Mohácsi B. Istvánné Debrecen, Asztalos Lajosné ismeretlen dr. Varga Istvánné Kisujszállás, Szokol Ferenc Cegléd, Kélovszki Istvánné Budapest, Galyzágó Miklósné Budapest, Varsányi Jánosné Jászkesér, Szirmai Lajosné Miskolc, Vona Gábor Tiszabó, Komlodi Józsefné Debrecen, Kertész Jánosné Debrecen, Takács Pál Kisujszállás, Szalóki Istvánné Jászberény, kulákok a községből elköltöztek.

A bizottság utasítsa a községi tanács elnökét, gondoskodjék arról, hogy a kuláknak minősített személyek terhére a ~~kulák~~ kulák kulcs alapján a beadási kötelezettség valamint az adó, terhekre elő-legyenek írva. A kulákok beadási könyvét a községi tanács köteles "K" jelzéssel ellátni és azt, hogy kuláknak vannak minősítve az egyéni tervfelbontás folyamán közölni kell.

Miután a végleges kuláknévsor elkészült, a bizottság a helyszínen a szükséges utasításokat megadta, a jelen jegyzőkönyv 3 példányban elkészült, melyből 1 példány a községi tanácsnál lett hagyva, azonnali végrehajtás végett.

K. m. f. t. s.

<p><i>Révész Ferenc</i> Révész Ferenc.</p> <p><i>Nyitrai Sándor</i> Nyitrai Sándor.</p>	<p><i>Korozs Mihály</i> Korozs Mihály.</p> <p><i>V. Kovács József</i> V. Kovács József.</p>	<p><i>Nagy István</i> Nagy István.</p> <p><i>Lengyel Imre</i> Lengyel Imre.</p>
---	---	---

A vallás szerepe a kulákok körében

A Rákosi korszaknak majd később a „kádári konszolidációnak” köszönhetően a vallásosság kiszorult az emberek életéből, míg azelőtt az emberek életétől, világméretől elválaszthatatlan szerepet töltött be. A kenderesi kuláklista alapján megkeresett rokonok és a falubeliek elmondásai szerint a kulákok többsége vallását gyakorló református volt, míg kisebbségük római katolikus. A korábban elkészült listákon, melyeket a tanácsházán az íratok selejtezésekor kidobtak, feltehetően lehettek más nevek is, és valószínűleg a felekezeti hovatartozást vizsgálva is lehettek különbségek, de ezt nem tudom bizonyítani és empirikus adatokkal sem tudom alátámasztani.⁸

- Inkább a reformátusok között voltak kulákok. Hát katolikusok közt ... nem is tudom ... nem is emlékszem, hogy ki lett volna katolikus. (nevetés)
- A katolikusok inkább szegényebbek voltak?
- Nem voltak szegényebbek. Voltak itten Dobosok, azok olyan jobb módúak voltak, de nem lettek kulákok. Hát tulajdonképpen hiába volt több földjük, de akinek igaz-e több gyereke volt, vagy másképp osztották meg a földet, mert ugye a 25 holdnak a 30 AK-nak meg kellett ahhoz lenni, hogy valaki kulák legyen. (...) Csak akkor, ha az a föld egy néven volt. Úgyhogy voltak itt jómódú emberek, de hát be tudták osztani, úgyhogy (nevetés)... szétszították a földet és akkor nem lett kulák belőle. Hát mondjuk Rákosi alatt ... nagyon-nagyon bántottak bennünket. (...)⁹

A lista alapján kiderült, hogy a kenderesi kulákok közel 65-70%-a református vallású volt. A reformátusok nagy része a felekezetükben valamilyen tisztséget (pl. presbiter) is betöltött így a vallás és a vagyon összefonódása figyelhető meg.¹⁰

- András Gábor, Bogdán Julianna, Eperjesi Dénes. Ők is reformátusok voltak?
- Eperjesi református volt, de András az katolikus. Lukács Béláné nem vót kulák. Kovács Ferenc bácsi kulák vót, meg Szűcs Laciék is kulákok voltak. Azok is katolikusok vótak. Az anyja vagy az apja valamelyiknek. Szűcs Lászlónak hívták az apját is. Na azok is kulákok vótak.(...) Süveges Imre bácsi, Bogdán Kálmán bácsi, Lévai Zsiga bácsi, az öreg Bogdán az apósa neki is kulák volt - ezekkel volt közvetlen kapcsolatunk. Nem ide való vótam és nem

⁸ Az 1953-as listán szereplők és a korábbi listákon szereplők felekezeti hovatartozását vizsgálva viszont nagy eltérések nem lehettek. Legfeljebb a személyekben lehettek változások, de a reformátusok és katolikus arányában nem lehettek szembetűnő különbségek.

⁹ Eperjesi Dénessel készült interjú, készítette Pári András 2004.08.25.

¹⁰ Római jogban a pater familias egyben a családi vagyon legfőbb tulajdonosa és a család főpapja is. (Földi – Hamza 1996). A református kulákoknál megfigyelhető az, hogy a mindennapi munkája és a vallásban betöltött feladata összefüggött. Hiszen a római család nemcsak a vérrokonokat foglalta magába, hanem a szolgákat, örökbefogadottakat, atyai hatalom alá kerülteket stb. mintegy közösséget alkotva. Ilyen értelemben megfigyelhető a református kulákoknál is az egyházközösségben betöltött vezetői szerep.

ismertem mindenkit. (...) Úgyhogy a legtöbbször, akiknek volt földjük, úgy tíz volt, aki katolikus volt a többi mind református.

- Volt közöttük konfliktus?

- Nem! Nagyon jól volt itt mindenki egymással. Hát abban az időben is, amikor az a borzasztó nagy kulákküldözés volt, akkor is annyira összetartottak. Nem is nagyon mertünk nappal egymáshoz menni, de mi itt laktunk a központba és mindig mentünk egymáshoz, hogy mi történt. (...)

Kenderesen a lakosság közel kétharmada katolikus volt, míg a maradék egyharmad református volt. (Jelenleg is hasonló az arány.) A listán viszont ez az arány éppen fordítottan jelenik meg, tehát a kulákok kétharmada református, míg a katolikusoké egyharmad. A kulákok és a vallás összefüggésében azt vehetjük észre, hogy a településen kisebbségben jelen lévő reformátusok a többséget képviselték a kenderesi társadalom földtulajdonának birtoklásában. Ennek okait abban találhatjuk meg, hogy Kenderesre a XVI. század közepétől kezdve folyamatosan költöztek a Felvidékről reformátusok. Ez a családnevekben is megfigyelhető - például Eperjesi, Lévai, Füleki – és ettől kezdve folyamatosan szereztek földbirtokokat a falu határában. A katolikusok viszonylag később lettek nagyobb földek birtokosai és birtokuk nagysága nem érte el a reformátusok által szerzett földek nagyságát. Ez részben azért történt, mivel legtöbbször 4-5 vagy ennél is több gyermekük között osztották meg a földeket a családfő halálakor. Míg a katolikusokra jellemző volt, hogy sok gyermeket vállaltak, addig a reformátusoknál a sok gyerek kettőnek számított (Andorka, 2001). A családi földeket nem aprózták fel az utódok és a katolikus családokkal ellentétben a református örökösök nagyobb földhöz jutottak. Emellett a kapitalista kultúrában meghatározó a hivatásbeli kötelességtudat gondolata.¹¹ Max Weber szerint "...az egyének kötelességtudatot kell éreznie – és érez is –, <<hivatásbeli>> tevékenységének tartalmával szemben, bármi legyen is az, s tekintet nélkül arra, hogy az elfogulatlan érzület előtt ez akár mint munkaerejének, akár dologi javainak (<<tőke>>) tiszta értékesítése tűnik fel."¹²

A weberi értelemben a protestáns etika és a kapitalizmus szellemének összefonódása, ha nem is tisztán, de megfigyelhető a kenderesi reformátusok körében. A kapitalizmus szelleme nem a pénzben, hanem a földvásárlásban és annak tudatos művelésében figyelhető meg már a XX. század fordulóján - Weber idejében is.¹³ Korabeli adásvételi szerződések szerint két tehetősebb református parasztcsalád tudott nagyobb ingatlanokat szerezni. Már a XIX. Század végétől kezdve, Trianon után pedig egyre tudatosabban vesznek földet a református gazdák. Itt a vagyonszerzés nem az anyagi életszükségletek kielégítésének eszköze, hanem az emberi élet célja. (Weber, 1982)

¹¹ 1517-ből, Luther 95 pontjában is és az 1646-os westminsteri hitvallás fő gondolataiban is megjelenik a hivatásbeli kötelességtudat eszméje. Erre alapozva később Max Weber is továbbgondolja a hivatásbeli kötelességtudatot „A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme” c. művében

¹² Max Weber: A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme. Budapest, Gondolat. 1982. 50-51. o.

¹³ A Webernél megjelenő pénz csereértékmérőként szerepel, tehát a pénzt felhasználva, átalakítva ingatlanba és ingóságba valamint szellemi javakba fektetve lehet értékét mérni.

A reformátusok földvásárlását illetően XIX. század végi adásvételi szerződésekben¹⁴ is egyértelműen kirajzolódik az a kép, mely során a takarékos reformátusok lehetőségeikhez mérten igyekeztek földet vásárolni. „A Bogdán nagyapó is ekkor kezdte el gyűjteni a földjeit” – egy idős kulák visszaemlékezése. Majd a világháborúk és a trianoni határelcsatolás során a föld, mint csereeszköz volt jelen Kenderes életében. „Lovat földre cseréltek, hogy újra tudják kezdeni az életet”. A vagyonosabb parasztok többsége tehát református volt, míg katolikusok kevesebb vagyonnal rendelkeztek, de köztük is voltak vagyonosabbak. Egy kulák feleségének elmondása szerint még a három legvagyonosabb parasztcsalád tagjai is mind a református felekezethez tartoztak és mind valamilyen presbiteri szerepet is betöltöttek a felekezet életében. „Ezek mindig ott ültek vasárnap az első padban.” – emlékszik vissza a Bükkzsércről elszármazott időse néni. Tehát a kulákok életét, világképét, gazdasághoz való viszonyát a vallás is nagymértékben áthatotta.

Megfigyelések a kulákokat követő generációk tekintetében

A leszármazottakról röviden

A kulák leszármazottaknak egy része – akik nem költöztek el a várossá nyilvánított Kenderesről - még ma is fontos(abb) szerepeket töltenek be a falu életében. Így például találunk falugazdát, szociális intézmény igazgatóját, a kenderesi szakiskolán dolgozókat (gondnok, növényvédő) stb. A családi vállalkozók közül is találunk a 13 tagú képviselőtestületben olyanokat, akik valamilyen formában kulákok rokonai voltak. Közülük ketten közvetlen kulák leszármazottak. Az egyik egy kulák elsőfokú egyenes ági leszármazottja, míg a másik ugyanígy egyenes ági, de másodfokú leszármazott. Tehát a közéletben való aktív részvételük nem tűnt el, sőt emellett mindkét képviselőtestületi tagnak még ma is nagyobb földterület van a birtokában.

Az egyik interjúalanyom elmondta, hogy 1956-1959-ig volt a nagybeadás. 1959-re nekik is be kellett adniuk a földjüket, amiért ugyanis „a falutól távol eső - 14 km-re lévő - csereingatlant adtak, de abból a táblából ki kellett menni, ami korábban a miénk volt (...) 1974-ben is elvettek földet úgy például, hogy meghalt az apa és a fiától elvették a földet...”¹⁵. A kárpótlás során visszakapott családi földek művelésével

¹⁴ Lásd mellékleteket

¹⁵ Magyarországon 1970-ben az új ingatlan nyilvántartás bevezetésével a földterület mérésében áttérnek holdról hektárra. A nyilvántartás rendezése, a belterületi térképek készítése 1982-re fejeződtek be. Az új ingatlan nyilvántartás bevezetésében szerepet játszott a tulajdonjog rendezése (külföldön élők tulajdonlásának rendezése, ismeretlen tulajdonosok elbirtoklása stb.) és a Kádár rendszernek (Földvédelmi törvény 1964) a termőföldek növelése volt a legfőbb célja. A térképfelújítások légi felvételekkel történtek, melyek a termőföldek növelése érdekében 1962-64 között készültek el. Valószínűleg ebben az esetben a tulajdonjog tisztázatlansága miatt történt tulajdonrendezést úgy élte meg az interjúalanyom családja, mintha földjüktől fosztották volna meg őket. Az új nyilvántartási rendszer nagymértékben szerepet játszott a rendszerváltást követő kárpótlás és privatizáció kérdésében is, hiszen az ekkor készült tulajdoni lappal tudták igazolni a földtulajdonra irányuló jogosultságukat a gazdák.

kapcsolatban egy másik kulák fia azt mondta, hogy „megkértem két gyerekeimet, hogy felejtsek el a földet (...) Szégyenkezünk a gyerekeinkre, hogy mi még annyit sem hagyunk rájuk, mint amennyit ők hagynak ránk.”¹⁶ 1959-et követően fejeződött be a harmadik nagyobb tévesztési hullámmal a parasztok termelőszövetkezetbe kényszerítése (Harcza–Kovács–Szelényi, 1994). Ezzel a kulákok vezetői szerepét a kommunista rendszer „társadalmat összerázó” elképzelései folyamatosan kezdték céljukhoz közeledni, de végül nem érték el azt. Nyomai még ma is érződnek abban, hogy a vidéki társadalomnak napjainkban sincsenek olyan, hozzáértő képviselői, akik fel tudnák vállalni a mezőgazdaság feladatainak, problémáinak koordinálását.

A szövetkezet szó ma is az elmúlt ötven év értelmében cseng vissza, pedig a falusi társadalom számára ez az egyik kulcs, mely számos lehetőséget megnyitna előtte. A szövetkezet olyan társulási formában teremtene lehetőséget a kistermelőknek, melyből az anyagi haszon mellett, erkölcsi, közösségi, emberi értékkel is gazdagodnának. A mai magyar társadalomban is ez figyelhető meg. A mezőgazdaság Kenderesen sokat nélkülöz az önálló gazdák kezdeményezésétől. Egy mezőgazdaságból élő település életében a szakképzett gazdák, amennyiben közéleti szerepet is vállalnak saját településük gazdagodásában többszörösen is részt vesznek. A Gazdakört - mint a gazdák fórumát - meg lehet említeni, mint civil szervezetet.

Generációk és "tőkéik"

A kulákok anyagi tőkéjüket kulturálissá alakították a Rákosi rendszert követően. Gyerekeik egyrészt a megbélyegzettség, másrészt a társadalmi normák átalakulásának és a technika fejlődése révén alakult új lehetőségekben kerestek boldogulást (pl.: autószerelő, mezőgazdasági gépszerelő). Sokan azok közül, akik elköltöztek Kenderesről - még az ötvenes években – az iparban helyezkedtek el vagy városokba költözve például az újonnan épült tömlakásokban lettek fűtők. Egyrészt a társadalom, a kommunista eszme és a nem spontán módon történő iparosítás másrészt a családi neveltetés (a földhöz való viszony tekintetében) a mezőgazdaságba nem áramoltatott vissza embereket. Ennek hátterében a technika fejlődése és az emberek életmódváltozása is áll. Az egyik beszélgetés során egy kulák leszármazott elmondta, hogy apja az 1959-es beadást követően Budapestre ment dolgozni, ahol többet keresett, mint otthon a földműveléssel. Ekkor azt mondta az apja, hogy ha ezt tudta volna, hogy ennyi munkával is lehet pénzt keresni, akkor már régen ezt csinálta volna. Ez a férfi gyerekeit taníttatta és az interjúalanyom például autószerelő képesítést szerzett. Ez a leszármazott a rendszerváltást követően visszaigényelte a családi földeket, de az elmúlt években kénytelen volt abbahagyni a gazdálkodást.

A második generáció (a kulákok unokáinak generációja) pedig már csak nagyszülei révén kapcsolódik a földhöz, de erre a kenderesiek között nem találtam példát. Sok családnál a gyerekek és a fiatalok még mindig segítenek a családi gazdaságokban. A

¹⁶ Interjúrésztlet egy kulák fiával, Süveges Gyulával, aki egy ideig foglalkozott földműveléssel, de néhány éve a kenderesi szakiskola növényvédő részén dolgozik. Gyermekai felsőoktatási intézményekben tanulnak és ritkán utaznak haza, így nem tudnak részt venni a földművelésben.

nagyszülők révén történő földhöz kapcsolódáson azt értem, hogy részletes családkutatásokkal lehet kimutatni azt, hogy a fiatalok nagyszülei még a földművelésből éltek de ők már teljesen elszakadtak a mezőgazdaságtól, és nem ott élnek, ahol nagyszüleik.

A Rákosi rendszer erőszakos iparosító és így a mezőgazdaságot ellehetetlenítő politikája két generációt követően a mechanikus folyamatokkal, tervgazdasággal fontos lélektani "bélyeget" is hagyott a magyar társadalomban. A kenderesiek között ez "bélyeg" a nem kulák leszármazottaknál megfigyelhető. Itt a hagyományokhoz való kötődés, a gyerekek nevelése és a föld, mint megélhetési forrás szerepe átértékelődött, valamint a vallásos meggyőződés is eltér a korábbi generációk vallásos meggyőződésétől. A kulák gyökerekkel bíró kistermelőkre, családi vállalkozókra jellemző, hogy valamilyen formában bevonják gyerekeiket a munkába és családon belül átadják azt a tudást, amit még otthonról kaptak a kulágyereket. Interjúkban előkerülnek olyan megfogalmazások, hogy a gyermekek – ezen a fiúkat értik – otthon besegítenek a családi gazdaságban és így az ott keresett pénzt, mint zsebpénzt kapták. Előfordult olyan is, hogy a gyermek főiskolán tanul tovább, és amikor otthon van ő is meggy segíteni a szüleinek a földeken, így az ebből befolyó pénzből kollégiumi díját és egyéb költségeit tudja fedezni, nem kell szüleitől pénzt kérnie és esetleg máshol munkát vállalnia. A földművelésben ilyen formán besegítő fiatalok a családi vállalkozók körében is megfigyelhető. Tehát ez a családi gazdálkodás a nem kulák ősökkel rendelkezőknél is fontos tényező. Igaz ez a tudás eléggé átdolgozott, mert a kulágyerekek többsége szinte kivétel nélkül rendelkezik valamilyen középfokú, sőt a református gyökerekkel rendelkezők felsőfokú végzettséggel is.

A kistermelők, családi vállalkozók között szereplő leszármazottak közül - kivétel nélkül - mind a rendszerváltást követően kezdtek el földet visszaigényelni és földdel foglalkozni, úgy hogy már tanult szakmájukban dolgozva tértek vissza a földhöz. Egy esetben találkoztam olyanval, aki azt mondta, hogy érdemes földdel foglalkozni, "csak nem szabad többet költeni annál, mint amennyi van" és akkor abból meg lehet élni. Az édesapja 25 hold körüli földet mondhatott magáénak és a listák készítésekor halt meg balesetben és fölkerült ő is a listára, annak ellenére, hogy már nem élt. A lakatos szakmát tanult interjúalanyomat otthon gyermekként mindig bevonták a munkába, de ő például a kapálást és az olyan feladatoknak nem látta értelmét, aminek nem látta a célját, a látható eredményét. A szakmája megszerzése után néhány évig lakatosként dolgozott, majd megnősült és nősülés előtt kezdett el az 1980-as évek elején földdel foglalkozni, mert házat szerettek volna építeni. A kárpótláskor rokonok biztatására vették ki a földeket és azóta, már nem foglalkozik a tanult szakmájával. Egy Trabantja van és az interjú készítésekor 80 hektár saját földön és 18 hektár bérelt földön gazdálkodott. A fia amellett, hogy még tanul, segít a földeken és a gazdaságukat illetően mindig szorosan elszámolnak. Az interjúalanyom, vallását nem gyakorló református. A családi vállalkozók többsége szegény vagy kisparaszti családból származik, de jelen vannak a környező településekről ide költözötték és néhány kulák leszármazott. A szegényparaszti családból származók legnagyobb része valójában vallását nem gyakorló római katolikus.

Mezőgazdasággal foglalkozók három - valójában négy - kategóriája

Kenderesen a mezőgazdasággal közvetlenül foglalkozók között három nagyobb csoportot lehet elkülöníteni: posztkommunisták és a tősgyökeresek és a nyugdíjasok (őstermelők) csoportja.

a) Posztkommunisták

A posztkommunisták azok, akik a jelenlegi földjeiket a rendszerváltás után vásárolták össze családi – jellemzően a szocializmusban gyökerező háttér – segítséggel. Kendereshez közeli városokból vagy falvakból települtek ide vagy vásároltak földet. Földdel rendelkeznek, de szellemi tőkéjük néhány kistermelőtől eltekintve igen szerény. Azok, akik a vásárolt földjeiket elkezdték művelni, rendszerint eladósodtak a felvett hitelektől. Míg azok, akiknek saját földjük is van és haszonbérben is dolgoznak, valamivel jobb helyzetben vannak. A földből származó jövedelem egyre inkább kiegészítő jelleget nyer körükben, tehát a fő megélhetési forrásukat a mezőgazdaságon kívülről szerzik. Gazdálkodásra vonatkozó tudásuk egyértelműen szerzett tudás és ennek háttérében a még otthonról hozott több évtizeddel ezelőtti, földhöz kapcsolódó presztízs áll. Közöttük nincs olyan, akinek felmenői között bárki is kuláklistán szerepelt volna. Ilyen családi vállalkozóval, kistermelővel nem készítettem interjút, egyrészt azért mert nem kapcsolódott kutatási témámhoz, másrészt pedig azért, mert szerettem volna néhányal interjút készíteni, de többszöri keresésre sem találtam őket lakhelyükön.

b) Tősgyökeresek

A tősgyökeresek között a szegényparasztokat és a középparaszt-kulákok leszármazóit, mint két külön csoportot lehet megfigyelni. A szegényparaszt leszármazottakra jellemző, hogy nagycsaládból jöttek és a felmenőiknek több generációra visszavezethető mesterségbeli tudásuk volt. A rendszerváltást követően, mint vállalkozók kezdtek bele a földművelésbe és rendszerint kitartó munkával érték el azt, amijük van. Amennyiben szervezetbe tömörülnének ezek a kistermelők, meglátásom szerint elég hatékonyan tudnának működni. Náluk figyelhető meg az, hogy az átlagos gyerekszámhoz képest több gyereket vállalnak és a mezőgazdasági munkába bevonják gyerekeiket (pl.: nyáron aratás alkalmával az egész család dolgozik, mert sok a munka és az alkalmi munkások igénybevételével több kiadásuk lenne a gazdáknak – ezáltal takarítanak meg kiadásokat és addig is együtt van a család). Egy háromgyerekes családapá – akit azért kerestem meg, mert egyezett a családi neve a kuláklistán szereplő Kovács nevű gazdával és ő maga pedig a családi vállalkozók listáján volt rajta – elmondta, hogy szüleinek 4-5 hold földjük volt és mindkét ágon katolikus nagycsaládban nőttek föl. Jelenleg 15 hektár saját földje van és haszonbérletben gépekkel még mások földjét is műveli.

A **középparaszt és kulák** leszármazók körében két fontosabb pontot érdemes kiemelni. Az egyik: a kulákok már az ötvenes években amennyire lehetőségük nyílt igyekeztek anyagi tőkéjüket átmenteni kulturális tőkébe. Lehetőségeikhez mérten taníttatták gyerekeiket vagy ha alkalmuk nyílt rá, akkor elkezdtek más szektorban dolgozni, de a földhöz való kapcsolódásukat igyekeztek megőrizni. A másik: maradtak a mezőgazdaságban és a jobb megélhetés reményében dolgoztak. Így körükben megfigyelhető egy hagyománytisztelő (tradicionalisták) és újító (reformálók) csoport. Azért nem lehet elkülöníteni a középparasztokat és kulákokat a leszármazottak szempontjából, mert közöttük nem lehet egyértelműen elválasztani, hogy ki rendelkezett kulák illetve középparaszti gyökerekkel. Házasság révén mosódtak egybe az ötvenes éveket követően a családok a származásokat illetően. Előfordulnak olyan családok, hogy a kulák gyökerekkel rendelkező apa családjának hagyományait a hozzá képest "szegényebb" anya tudta átadni a gyerekeiknek. Talán azért, mert az apának ez annyira természetes volt, hogy nem foglalkozott vele vagy mert a szocialista társadalomban ezt nem nézték jó szemmel és az anya valamilyen formában a felfelé mobilitásának velejárójaként érezte tudat alatt annak a felelősségét, hogy átadja a hagyományokat gyerekeinek. Így mosódnak össze a gyökerek és ezért nem lehet tisztán szétválasztani ezt a két paraszti réteget a nagyszülőkre való tekintettel. Ebben a két paraszti rétegben a tradicionalisták körében a neveletésnek és hagyományoknak, melyek a társadalom által adott hagyományok felett helyezkedtek el. Befelé fordulás, szilárd identitás, alulról felfelé történő építkezés és a családra épülő közösségek, vallásosság (inkább katolikus) igénye jellemezte. A rendszerváltást követően az ilyen paraszti gyökerekkel rendelkező családok alkották a vidéki társadalom gerincének főbb csigolyáit.

Az újítókra az volt a jellemző, hogy szociálpszichológiai értelemben extrovertáltak, kezdeményezők a közösség életének megszervezésében. Szilárdabb családi és anyagi háttérrel rendelkeztek ezért a közéleti aktivitás is jellemző. Ide többnyire reformátusok tartoztak, akik kulák gyökerekkel rendelkeznek. Kenderes életében is a magasabb presztízzsel, fizetéssel járó pozíciókat is ők szereztek meg. A társadalom önszerveződésének, organikus folyamatának révén kerültek és kerülnek ma is a képességeiknek és ambícióiknak megfelelő helyekre ezek az emberek. A kenderesi civil társadalom megszervezésében, irányításában az elit szerepét töltik be. Gyakran részt vesznek a településen kívüli közéleti vagy vallási tevékenységekben. Az elmúlt ötven év társadalmat alakító tényezőiben a kulák családok tőkéje átalakult és a társadalom más rétegeiből származókkal kissé keveredve alakult át összetételük. A kenderesi kulákok tehát már nem ott bírnak befolyással, ahol korábban, hanem tőkéjüket átmentve más területeken. Ez a Kenderesről elszármazottakat vagy részben elszármazottakat illetően figyelhető meg. A főszabály, hogy a hagyományos kulák tőke a föld, még néhány családnál ma is fontos. Ezek a családok jobbára reformátusok. A föld fontos számukra, viszont emellett mással is foglalkoznak így a bevételi forrásuk nemcsak a földből származik. Tulajdonukban van a föld, de más műveli meg míg ők a mezőgazdaságon kívül tevékenykednek. Ennek nem egyenes következménye az, hogy nem is értenek már a földhöz. Ellenkezőleg, ezek az emberek látják át a nagyobb

folyamatokat a mezőgazdaság életét illetően és válnak annak fontos alakítóivá, amennyiben annak képviselőit egyértelműen felvállalják.

c) Nyugdíjasok

Kenderesen nagyon sok a kisbirtokos, akik között nagy a nyugdíjasok és őstermelők száma. Földjüket haszonbérbe adják, melyből a bérleti díj számukra nyugdíjkiegészítésként szolgál. Őstermelő igazolvánnyal közel 1650 ember rendelkezik Kenderesen¹⁷. 1997-ben vezették be az őstermelői igazolvány használatát, melynek célja, hogy ezzel tudják értékesíteni a terméküket az őstermelők. A falugazda elmondása szerint: „Olyan, aki önálló vállalkozói igazolványt váltott és kimondottan mezőgazdasági tevékenységet végez, olyan nem sok van az olyan huszon valamennyi lehet. – Ezek a családi vállalkozók. - Ez a sok, ez az 1650. Tehát ez is azt mutatja, hogy sok a kisbirtokos. Tehát az 1-3 vagy 5-10 hektáros. Ez a sok. És ahogy haladunk a birtoknagysággal fölfele tehát 10 ha, 20 ha, 50 ha úgy csökken a számuk. Mert hát ugye mondjuk egy 100 ha-os gazda egy vagy kettő van Kenderesen”.

Eredmények és további tervek a kutatással kapcsolatban

A kenderesi kuláklista alapján megfigyelhető, hogy a listán szereplők többsége református vallású volt. Ez a település népességét és a listán szereplők összehasonlításában fontos tényező. A településen kisebbségben lévő reformátusok arányait tekintve jóval nagyobb részben kerültek a kuláklistára. Ez összefüggött a hivatásbeli tudatukkal és életmódjukkal. Az 1950-es éveket követően középvezetői beosztásban helyezkedtek el, általában a tsz-ekben.

A családi vállalkozók listáját vizsgálva a kulák leszármazottak előkerülnek, de a családi vállalkozók között már arányaiban több a közép és szegényparaszti családból származók száma. A kulákok leszármazói más településeken vagy a mezőgazdaságon kívül helyezkedő ágakban helyezkedtek el. A lakóhelyükön maradt kulák leszármazottak a település életében meghatározó szerepeket töltenek be, mind gazdasági és mind közéleti tevékenységükben.

A kutatással kapcsolatos további terveim közé tartozik egy birtoknagyságokat vizsgáló térkép elkészítése, mely a XX. század elejétől a fontosabb történelmi-politikai vonatkozású időszakokat alapul véve készülnének el. Így mintegy négy térképet szeretnék készíteni (1910; 1949; 1970; 1996 – privatizációt lezáró földtulajdon viszonyok), melyeken a birtokok nagysága és a tulajdonviszonyok egyaránt nyomon követhetőek lennének a XX. Század folyamán.

¹⁷ A falugazda beszámolója a kenderesi önkormányzat részére (2002 végén készült)

Irodalom

- Andorka Rudolf (2001): Gyermekek, család, történelem. Történeti demográfiai tanulmányok. Budapest
- Földi András – Hamza Gábor (1996): A római jog története és intézményei. Nemzeti tankönyvkiadó, Budapest.
- Harcza István - Kovács Imre - Szelényi Iván (1994): A posztszocialista átalakulási válság a mezőgazdaságban és a falusi társadalomban. Szociológiai Szemle (3) 15-43.
- Kávási Klára (1991): Kulák lista. Agóra, Budapest
- Max Weber (1982): A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme. Budapest, Gondolat.
- Kovács Imre (2003): A magyar társadalom paraszttalanítása - európai összehasonlításban. Századvég 8:(28) 41-67.
- Tímár Lajos - Valuch Tibor (szerk.) (1998): Rákositól Kádárig: fejezetek a legújabbkori magyar történelemből. Debrecen
- Valuch Tibor (2002): Magyarország társadalomtörténete a XX. század második felében. Osiris, Budapest
- Virág Ferenc (1993): Kulák-puhító a magyar Gulagban. Budapest
- Závada Pál (1984): Teljes erővel: agrárpolitika 1949-1953. Medvetánc (2 -3) 137-158.
- Závada Pál (1986): Kulákprés. Budapest, Magvető.

1. melléklet

1918. június 22.

Adásvevési szerződés

A mely egyrésztől Dr. Megyery Pál ügyvéd, úgy azonban mint Dr. Szalay Gézáné Hertelendy Nandina urnó vejtei lakosnak a Temesváron 1918. ápríl 29-én Dr. Telbisz Imre kir. közjegyző előtt kiállított és 411-1918. sz. alatt felvett jegyzőkönyv szerint hitelesített különös meghatalmazással ellátott megbízottja nyíregyházi lakos mint eladó, — másrésztől Bogalóczy Károly kenderesi lakos — mint vevő — között a következőkben kötött:

1. Dr. Megyery Pál mint a fenthivatkozott különös meghatalmazással a Dr. Szalay Gézáné Hertelendy Nandina tulajdonát tevő — és a kenderesi 654. sz. tkvi betétben A. L. 1-40. sorszámok alatt felvett tagos birtok elparcellálásával megbízott meghatalmazott ezennel eladja a kenderesi 654. sz. tkvi betétben foglalt ingatlanokról Heufel Tivadár okl. mérnök által készített — és aláírott szerződő felek által elfogadott és aláírt vázlatrajzon 2238/1, 2238/1-b, 3761/1, 2238/1-a, 3761/1-b, 2238/1-c helyrajzi számok alatti jelölt 22 hold 800 öölvet tevő ingatlanát Bogalóczy Károly kenderesi lakos — nak mint vevő — nek.

A vételár 84.900 korona, azaz Nyolcvan négyezer hatvan korona, melyből annak 15% a 12735 korona, azaz Tizenhét ezer háromszázötven korona kifizetendő, — ennek felvétele nyugtáztatik; — a további 72165 korona azaz Húsz négyezer nyolcszázötvenöt korona pedig a folyó 1918. évi szeptember hó 23-án lesz kamatmentesen Nyíregyházán eladással megbízott irodájában egy összegben kifizetendő.

Ha vevő a vételár ezen hátrálékos részét 1918. szeptember hó 23-án egy összegben kifizetni elmulasztaná, eladó jogosítva lesz a kifizetett összeget bánatpénznek tekinteni, — azt mint illet megartani, — és ezen szerződéstől elállni, s az ingatlanal minden peres eljárás nélkül mint sajátjával szabadon rendelkezni; vagy pedig a vételár hátrálékot, 6%-os kamataival együtt peres uton behajtani.

Vevő a megvett ingatlan birtokába és használatába 1918. október hó 1-én lép —, ettől kezdve annak hasznai ö Z illetik; fizeti — annak adóját és egyéb kösterheit; valamint a kiszabandó kincstári illetéket, — ezen szerződés bélyeg és készítési költségeit, a vételár hátrálékáról kiállítandó nyugta bélyegét, és az átírással járó költségeket. A tulajdonjog előjegyzése, vagy bekezelezése azonban csak a vételár teljes kifizetése után kérhető.

Eladó az ingatlan tehermentességéért ezennel szavatosságot vállal.

F 3761/1, 2238/1-b, 2238/1-c, 2240/1, 2241/1, 2241/2-a, 2241/4-e, —
3761/10, 2238/1-a, 2238/1-b, 2239, 2240/2, 2241/2-b, 2241/3, 2241/4-b, 2241/4-c, 2241/4-d, —
3761/11, 2238/1-a, 2238/1-b, 2238/1-c, 2241/2-c, 2241/4-a, 2241/4-c, —

2. melléklet

2. Bogdán Ivárról kenderesi'

lakos az 1. pontban megjelölt és a kenderesi 654 sz. tkvi betétben foglalt tagos birtokból a Heufel Tivadar okl. mérnök által készített vázrajzon fel mutatott és, általában rögzített helyrajzi számmal jelölt 22 hold 800 □-ölet tevő és a természetben is megtekintett és ismert rész ingatlan: 84900 korona, azaz Nyolcvanötezer, kétszázharminczár korona vételárért megveszi, — s a vételárból 12750 koronát kifizetvén, egyetemlegesen kötelezi — mag oké a még hátralékos 72165 korona, azaz Húszháromezerötthatalanöt koronának 1918. szeptember 23-án egy összegben leendő kifizetésére, kifejezetten is elismervén eladó azon jogát, hogy e fizetés elmulasztása esetén a fizetett vételár részletet mint bánatpénzt megtarthassa, a szerződéstől elálljon és az ingatlanmal minden peres eljárás nélkül mint sajátjával szabadon rendelkezék. — vagy a vételár hátralékot 6%-os kamataival együtt peres uton behajthassa. Végre ezen szerződés egyéb feltételeit is elfogadja.

Felek ezen szerződésből felmerülhető peres kérdések elbírálására a nyíregyházi kir. járásbíróság illetékességét és hatáskörét kölcsönösen kikötik.

Mely szerződés felek előtt felolvastatván és megmagyaráztatván, általuk elfogadatot és aláíratott, azal, hogy a civil lapban F. jel alatt bekezdés, mak aláírás előtti tör. lő. lő. l.

Kelt kenderesén 1918. június hó 16. n.

Előttünk:

Alkivota Ferenc
Borabás Imre

Dr. Mártony Gyula
m. i. Dr. Sándor István
megbírója, eladó, —

Bogdán Ivár

Uph. 2370 t. n. állatok malom és egyéb birtokos
1918. szept. 23. nap

Nyíregyháza és környéki ügyelői —

72165 koronára, azaz Húszháromezerötthatalanöt koronáról, — mely összeget Bogdán Ivárról kenderesi lakosból a kenderesi dímré 1918 június hó 16. n. helyi adós nevesi ügyelői és elnökei által felvetett vételár köztartásánál kifizetésül, sül felvetem. — Mártony Gyula nevesi ügyelője, s elnökje, az alábbi aláírás, hogy a vázrajzon jelölt és kenderesi 654 sz. be.

3. melléklet

Adásvevési szerződés.

.....
 911 Lk
 részről Lévai Imre (né: Bogdán Esterrel)
 kenderesi lakos mint eladó
 másrészt pedig Lévai Sigmund (né: Bogdán Karolinával)
 kenderesi lakos mint vevő
 közt alulírott napon következő feltételek alatt kötöttet:

1. Főntnevezett eladó eladja ezennel örökre és visszavonhatatlanul szavatosság terhe mellett Kenderes község 137 számú telekjegyzőkönyvi betétben A + 2 nr. 2756/1 koron alatt foglalt „Korona” dítlóban levő 4 hekt 25 a öt levi lelti ménti-földet az országgyűlésre C 1-2 nr-án alatt 2030/902 tko. n. n. végzésel Lévai Imre és neje Borók Kriszta gümium behelyezett hullóportól koronázott földteljessel; továbbá az kenderesi 135-n. n. n. telekjegyzőkönyvi betétben A + 1 nr-án 2752 koron alatt foglalt „Korona” dítlóban levő 3 hekt 1494 a öt levi lelti ménti-földet telekmentesen 8000 korona azaz Nyolcezer korona meghatározott árért olyképen, hogy a telekjegyzési bélyeg- és százalékköltséget vevőfél viseli.

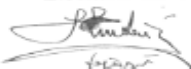
2. Főntnevezett vevő a körülírt birtokot a kitett árért átveszi mely vételár teljesen kiegyenlítettve, - eladóval jelen szerződés aláírásával előismeri.

3. Eladó kötelezi magát, hogy az kenderesi 135-n. n. n. betétben A + 1 nr-án alatt foglalt C 1-2 nr-án alatt 1643/1994 tko. n. végzésel a Kenderes városi Önkormányzat gümium behelyezett 1200 ftk. zálogjegyét 2 hónap alatt saját költségén kiváltja.

4. Vevőfél a megvett birtoknak mai napra birtokba lép, előt fogva huzza hasznait és viseli terheit, az adót is. Az eladó feljogosítja a vevőt hogy tulajdonjogát fentírt birtokra hirdetetlen nélkül telekjegyzőkönyvileg bekebelezheti.

Ezen szerződés az írástudatlan feleknek a p. eljárás 168. §-a szerint anyanyelvükön megmagyaráztatván, általuk mindenkiben helybenhagyatott és aláíratott. Minek hiteléül ezen adásvevési szerződés mindkét fél aláírásával kiadatik.

Kelt Kenderes 1911 év september hó 22 napján,

Előttünk mint tanúk:

 Lévai Imre
 Lévai Sigmund

4. számú melléklet

1888. július hó 9. napján

maai alótírt napon a ívben egy...
 ... és kezevesi jónleg barozsi

lakos mint eladó
 másrészt pedig Lévai Imre a neje Borók Erniebet

kezevesi lakosok mint vevők között alóírt napon
 következő feltételek alatt kötötték:

1) Fennevezett eladó eladja ezennel örökre és visszavonhatlanul
 a kezevesi község 584 számú telekjegyzőkönyvből 820
 1/6 rész. a 2 rész 1000 hi van a hat rész 16 rész 94 a 12 ut van a föld
 5 rész 1364 a 21 van a föld, a 16 rész 94 a 12 van a föld azaz jón
 legelő illetékeivel 1/6 részét gyűjti meg a kezevesi község 523 m gll
 felelőse
 azaz Egy ezre harminc
 osztrák értékben kialakított árért Lévai Imre a neje Borók Erniebet
 kezevesi lakosok nak

2) Nevezett vevők a fentebb leírt birtokot a fenn kitett vételárért átveszik, mely
 vételárnak a vevők által mai napon történt teljes s hiánytalan kielégítését az eladó jelen
 szerződés aláírása által egyuttal el is ismeri.

3) Vevők a megvett birtoknak mai napon birtokába lépnek és ez időtől huzza
 annak minden hasznait, de viselik is ellenben minden terheit s így az adót is.

4) Az eladó feljogosítja a vevőket hogy tulajdoni joguk az 1. pontban leírt
 birtokra minden további kikérdetetés nélkül telekkönyvileg bekebelezethetők.

Minek hiteléül ezen felolvasott és megértett adásvevési szerződés mindkét fél alá-
 írással megerősítve kiadatik.
 Kelt Kezevesen 1888. ék július hó 9. napján.

Előttünk:

Hodás János
Ernie Ernie
 1888

mint tanúk

Péter Imre
 eladó
Lévai Imre
 Borók Erniebet kv